

DÜNÜYLE BUGÜNÜYLE MESLEĞİMİZ ECZACILIK

"Eczane, ecza deposu, ecza dolabı, galenik tıbbi ve ispençiyari mevat ve müstahzarat laboratuvarı veya imalathanesi gibi müesseseler açmak ve işletmek veya tıbbi veya ispençiyari müstahzarat ihzar veya imal etmek veyahut bi kabil resni müesseselerde mesul müdürlük yapmaya ECZACILIK denir." (1) 18 Ocak 1953 tarihinde kabul edilen 6197 sayılı yasada "Eczacılık" böyle tanımlanmaktadır. Bu yasada, eczacılık eğitimi görmüş kişilerin önüne çıkartılan seçenekler belirlenmiştir. Bunlar: Eczane, ecza deposu açmak, ilaç hammaddesi veya majistral ya da müstahzar ilaç imal etmek yada bu işleri yapan müesseselerde mesul müdürlük yapmaktır.

Oysa bugün eczacılık veya eczacı denildiğinde büyük bir çoğunluğun aklına ilk gelen eczane ve içinde ilacı raftan alıp hastaya veren kişidir. Peki birçok çalışma alanı olan, ayrıca insan sağlığı ile çok yakın ve önemli ilişkisi olan eczacının bugünkü duruma düşmesinin nedenleri neydi? İşte bu konuda ileride eczacılık mesleğinin birer mensubu olarak biz eczacılık öğrencilerinin bir fikir sahibi olabilmesi için Türk eczacılığının tarihsel gelişimine kısaca bakmak gerekir.

Tarihimizde ilk eczanelerin Selçuklular döneminde kurulmuş olduğunu görmekteyiz. Bu eczaneler konusunda yaptığı araştırmalar sonucunda Osman TURAN şöyle demektedir: "Selçuklu Türkiye'si şehirlerinde tıbbi ecza satmaya mahsus dükkânlar (Eczaneler) a Hindistan'dan bile tabbi nebatlar (ilâçlar) getirilip satılıyordu. Hatta kervansaray hastanelerinde dahi, kendi ölçülerinde, eczaneler mevcut idi" (2).

Bu eczanelerde sorumlu kişiler "Saydalan" adını almaktaydılar. Usta-çırak yöntemine göre yetişen bu kişiler drog sağlamak ve ilaç hazırlamakla görevli idiler.

Osmanlıların ilk dönemlerinde eczacılık, Anadolu Selçuklularındaki eczacılığın devamıydı. Yani büyük çoğunluğu darülsifaların bünyesinde idi.

Bunun yanısıra kendi kurdukları tıbbi kurumlar ve hastanelerde de, ilkel ilaç maddelerinin toplanması, hazırlanması ve ilaç yapılması ile görevli kişiler vardı. Bu kişiler hekim reçetesine göre herbir hasta için özel olarak ilaç hazırlıyorlardı.

Bir süre sonra eczanelerin darülsifalar dışında da açıldığını görüyoruz. 1850 yılından önce İstanbul'da eczacılık genellikle bir eczane idaresi için gerekli bilgilerden yoksun kişiler tarafından yapılıyordu. Bu tarihlerde Askeri Tıbbiye Mektebi'nin (Mekteb-i Tıbbi'ye-i Adliye-i Şahane) Kuruluş: 14 Mayıs 1939) eczacı sınıfından eczacı yetiştiriliyor ise de bunlar yalnız ordunun ihtiyacını karşılıyor ve bu nedenle şehir eczaneleri usta-çırak yöntemiyle yetişmiş eczacılar tarafından işletiliyordu. (3)

Bu dönemde kurulan eczaneler çok düzensizdirler. Bunun sonucunda hastaya yanlış ilaçlar verilmesi birçok zehirlenme vakasına neden olmuştur. Ayrıca İstanbul'da "Hekim dükkânı" adı verilen dükkânlarda, çıraklıktan yetişmiş yabancılar hastaları muayene edip hazırladıkları ilaçları veriyorlardı. Birtakım ilaçlar yapıp cinsel gücü artırıcı v.b. adlar altında yüksek fiyatlarla satarak halkı sömürüyorlardı. Bunların yanı sıra usta-çırak yöntemiyle yetişmiş kişilerin açtıkları aktar (attar) dükkânlarında da çeşitli droglar, baharatlar, tohumlar ve en önemlisi de her türlü zehirleyici, uyuşturucu madde ve bunların yanısıra hazırladıkları ilaçları halka hiçbir kontrole tabi tutulmadan satıyorlardı.

1860 yılına kadar eczanelerin ve eczacıların durumu bu şekilde devam etmiştir.

"2 Şubat 1961 tarihinde yürürlüğe giren "Beledi ispençiyarlık sanatının icrasına dair nizamname" ile eczacıların çalışmalarını bir düzene konulmak istenmiş ve bunun için yeni hüküm ve zorunluluklar getirilmiştir. Bu tüzük ile "Eczacılık" bağımsız bir sanat ve meslek olarak kabul edilmiş ve eczanelerin Avrupa düzeyinde kurumlar haline getirilmesi öngörülmüştür." (4)

1880'li yıllarda Anadolu'da dağılmış olan eczanelerin durumu çok kötüydü. Öyle ki Trabzon,

Erzurum ve Van gibi üç büyük ilimizdeki eczanelerin çoğunun başında pastirmacı, eskici, berber ve sıhhiye gibi eczacılıkla ilgisi olmayan kişiler bulunuyordu. Bu kişiler eczanelerinde ilaç satmak dışında tuz, şeker, pastırma, sucuk v.b. satıyorlar, hatta birisinde saç ve sakal tıraşı dahi yapıyordu. Durum böyle iken "... İstanbul'daki diploma-h eczacıların bu şehirlere gidip çalışmak yerine işsiz olduklarını duyurabilmek için gazetelerde Eğitim Bakanına açık mektup yayımlamaları ibret verici bir meslek olayıdır." (5)

19. YY'ın sonlarında özellikle İstanbul'da eczane sayısının çoğalması birçok sorunu da beraberinde getirdi. Eczaneler geçimlerini sağlayabilmek için birbirleri ile kıyasıya bir rekabet haline girmişlerdir. Bu rekabet ve kazanç hırsı ilaçların reçetelere uygun olarak hazırlanmamasına kadar varmıştır. Böyle olaylar sonucunda eczacılığın itibarı halk arasında bir düşüş göstermiştir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde eczane açma ruhsatının verilmesi, eczaneler ve eczacıların ilmi ve mesleği kontrolü, eczacılar arasında çıkan anlaşmazlıkların çözümü gibi doğrudan doğruya eczacılık ile ilgili işler "Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye" tarafından yapılmaktaydı. (6)

19. yüzyılın 2. yarısında Osmanlılarda eczacılık alanında Tıbbi müstahzarat (hazır ilaç) sayısı artmaya başladı. Bu ilaçların büyük çoğunluğu yabancı kaynaklı idi. Müstahzar ilaçların zamanla aktarlarda, dükkânlarda ve hatta ecza depolarında (eczane fiyatları altında) satışa çıkartılması eczacıların mali sıkıntıyla sokmuş ve eczacıyı "ilaç yapan" meslek sahibi yerine "ilaç satan" kişi durumuna getirmeye başlamıştır.

Bu dönemlerde eczanelerde kan, idrar, balgam v.b. analizler de yapılmaktaydı. Ama bu gibi yararlı bir çalışmanın yanısıra hasta muayene edilmesi ve tedavi edilmesi gibi tıp doktorluğunun çalışma alanına giren işlerin bilgisiz kişiler tarafından yapılmaya çalışılması birçok sorun ortaya çıkarıyordu. Bu konuda Cumhuriyet döneminde 1928 tarihli 1219 sayılı kanun ile eczanelerde hasta muayenesi, tedavisi ve analizler yapılması yasaklanmıştır. (7)

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında memleketimizde eczacılık, ecza ticareti, depoculuk, ilaç ve galenik preparatların yapımı büyük ölçüde azınlıklar ve yabancı uyruklu kişilerin elinde veya kontrolünde idi. Bu yıllarda ilaçlar hekimin reçetesine göre her hasta için özel olarak hazırlanıyordu.

Tıbbi müstahzarat miktarı bu yıllarda çok düşük idi. Fakat tıbbi müstahzarat 20. yüzyılın başlarında tedavide oldukça önem kazanmıştı. Bunun sonucunda eczane eczacıları ilaç yapan kişi durumundan ilaç satan kişi durumuna doğru kaymıştır.

Müstahzar ilaçlara olan ilgi eczacıları müstahzar ilaç yapmaya veya müstahzar ilaç laboratuvarları kurmaya yönelmiştir. Ancak halkın ve doktorların ithal edilen müstahzar ilaçlara olan ilgisi ve yerli laboratuvarların yaptıklarına itibar edilmemesi bu laboratuvarları çok zor duruma düşürmüştür.

Ne var ki durum böyle iken dahi yılmadan çalışan Türk eczacıları bugünkü ilaç sanayimizin temelini oluşturan müstahzar ilaç laboratuvarlarını ayakta tutmayı başarmışlardır.

Yerli ya da yabancı tıbbi müstahzarlar konusunda ortaya çıkan birçok tartışmadan sonra hükümet 14.5.1928 tarih ve 1262 sayılı ispençiyari ve tıbbi müstahzarlar hakkındaki yasa uyarınca Türkiye'de kullanılan bütün müstahzar ilaçları kontrolden geçirip, gerekli alanlara ruhsat vermiş ve ruhsat verilmeyenlerin yurda sokulmasını, yapılmasını ve satışını yasaklamıştır. (8)

Cumhuriyet döneminde ilaç olayı böyle iken eczacılığın ve eczanelerin durumu şöyle idi.

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında eczanelerin büyük çoğunluğu büyük şehirlerde toplanmıştı. Bu eczaneler birbirlerine çok yakın olduklarından ve sayıları çok olduğundan mali bakımdan kötü bir duruma düşmüşlerdi. Buna bir çözüm bulmak için 1927 yılında 964 sayılı "Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Kanun" ve zahmetli olan "Havan Eczacılığı"ni çeşitli nedenlerden dolayı bırakıp, müstahzar ilaç satışına yönelince, eczacı ilaç yapan kişi durumundan, ilaç satan kişi durumuna gelmiştir.

Cumhuriyet döneminde eczacılık eğitimi çok büyük zorluklarla karşılaşmıştır. Eczacılık 1960 yılında bağımsız bir fakülte haline gelinceye kadar çeşitli fakültelerde (tıp ve fen fakültesi) bağlı bir okul durumundaydı. Eczacılık fakültesinin fakülte haline gelmesi görüşünün ilk ortaya atılışını Turhan BAYTOP şöyle açıklamıştır: "Eczacılık öğreniminin "Fakülte" halinde yapılması gerektiği fikri memleketimizde ilk defa 1923 yılında Urfalı Musa Kâzım isimli bir öğrenci tarafından Resimli Eczacı gazetesinde ortaya atılmıştır. " (10) İşte böylesine önemli bir olayın ilk olarak bir Eczacılık

Mektebi öğrencisi tarafından ortaya atılmış olmasından, eczacılık fakültesi öğrencileri olarak örnek alamamız gerekmez mi?

Tüm bunları inceledikten sonra günümüzdeki duruma bir göz atalım. Eczacı eczane içerisine sınıksız kalmıştır ve 4 yıl boyunca aldığı o yüklü eğitimin çok küçük bir bölümünü halk sağlığı için kullanabilmektedir. İlaç sanayiinde ve hastanelerde eczacıya çok az iş imkânları vardır. Peki eczacıya ve eczacılığa günümüzde hakkı olan saygınlığı ve prestiji kazandırmak için neler yapılmalıdır?

İşe herşeyden önce eğitim ile başlanabilir. Birçok meslek büyüğümüzün de çeşitli konuşma ve yazılarında belirttiği gibi eczacılık eğitiminde branjlaşmaya gitmek şarttır. Çünkü ilerleyen teknoloji ve fabrikasyon sonucunda ilaç sanayiinde çalışacak eczacı ile eczane eczacısı temel bilgiler dışında birbirlerinden daha değişik bilgiye ihtiyaç duymaktadırlar. Öğrenciye tekdüze bir eğitim göstererek bir alanda çalışacak kadar yeterli bilgiyi veremeyip, diğer bir alanda da pratik olarak kullanamayacağı bilgileri vermek doğal olarak mesleğimize bir yarar sağlayamamaktadır. Bu konuda Dr. Ecz. Erendiz SAYRON şöyle demektedir. "..... Kanımızca eczacılık eğitiminde eczaneye yönelik eczacı, hastaneye yönelik eczacı, analize yönelik eczacı ayırımı göz önünde bulundurularak öğrenci yetiştirilmesi yararlı olur. Gerçekten de bu üç eczacı tipinin toplumdaki işlevi farklıdır"

İkinci bir konu ise eczanelerin üretime geçirelebilmeleridir. Bunu yapabilmek için eczacıya gerekli aletlerin ve en önemlisi ilaç firmaları ile aynı düzeyde hammadde temini yapılmasıdır. Bu olanaklar sağlanır ve eczacı majistral üretimi

gerçekleştirebilirse prestij bakımından yükseliş kaydeder. İlaç hammadde hazırlanmasında ve bunların Türk eczacılarının hizmetine sunulması için EGAS'ın çalışmaları vardır.

Geçmişten günümüze daha mükemmel gitmekte olan mesleğimizin hakkı olan saygınlığını kazanabilmesi biz eczacılık öğrencilerine de bazı görevler düşüyor mu?

Handan Hintoğlu (*)
Neslihan Tartıcı (*)
Ayhan Ertürk (*)

- 1) Güven K.C.: İlaç ile ilgili Yasalar 65 İstanbul (1984)
- 2) Baytop T : Türk Eczacılık Tarihi 57 İstanbul (1985)
- 3) Baytop T: Türk Eczacılık Tarihi 104 İstanbul (1985)
- 4) a.g.e.
- 5) Baytop T: Türk Eczacılık Tarihi 109 İstanbul (1985)
- 6) Baytop T: Aynı kitap sayfa 129
- 7) Baytop T: Aynı kitap sayfa 170
- 8) Baytop T: Aynı kitap 293-294
- 9) a.g.e.
- 10) Baytop T : Aynı kitap 343.

(*) Ank.Üniv.Ecz.Fak.Öğrencileri